

12. Etisk design ved barns bruk av GoPro-teknologi i barnehageforskning

Carola Kleemann og Anne Myrstad

Sammendrag I dette kapittelet argumenterer vi for hvordan barns bruk av GoPro-kamera kan frambringe verdifull tverrfaglig visuell og auditiv data, men også være et ledd i å anerkjenne barns egne «stemmer», blikk og kommunikasjonsuttrykk i forskning som angår deres liv. Barns bruk av GoPro – små, kroppsnære aksjonskameraer – er en intervenserende praksis. Slike praksiser fordrer at forskerne utvikler et etisk forskningsdesign som ivaretar både prosedyreetikk og relasjonell etikk i alle deler av forskningsprosessen.

Nøkkelord barns forskningsdeltakelse | GoPro-teknologi | personvern | prosedyreetikk | relasjonell etikk

Abstract In this chapter, we argue how children's use of GoPro cameras can generate valuable interdisciplinary visual and auditory data, as well as recognizing children's own 'voices', gazes, and communicative expressions in research that concerns their lives. Children's use of GoPro – small, wearable action cameras – is an intervening practice. Practices like that require researchers to develop an ethical research design that considers both procedural and relational ethics in all parts of the research process.

Keywords children's research participation | GoPro technology | privacy | procedural ethics | relational ethics

INNLEDNING

Bruk av aksjonskamera, som GoPro, i barnehageforskning kan sees som utprøving av metoder for å styrke barns deltakelse i forskning som angår deres liv. Ved barns egen bruk av GoPro gis de mulighet til å synliggjøre sine egne erfaringer og prioriteringer (Caton & Hackett, 2019; Harwood & Collier, 2019; Hov &

Neegaard, 2020; Kleemann, 2021, 2024; Skalstad, 2021; Tangen et al., 2022; Waters & Waite, 2016, s. 146–147). Vi ser økt bruk av denne typen teknologi globalt og innenfor flere disipliner som angår barn og barndom. Deltakelse og involvering av barn i det som tradisjonelt blir sett på som *datainnsamling*, kan utvikles til noe mer enn en pragmatisk måte å skape et rikt datasett på. Deltakelse forstås her som en «distribuering av makt i datainnsamlingen» (Rotas, 2019, s. 19), i en «non-extractivist» tilnærming (Spyrou, 2024) til «innsamling», som potensielt styrker prosesser for dekolonisering av barn og barndom (Murriss & Menning, 2019; Spyrou, 2024). Anerkjennelse av barns egne «stemmer», blikk og kommunikasjonsuttrykk i forskning som angår barn, kan betraktes som en «møtets etikk» (Dahlberg et al., 2002, s. 234), en type involvering der det erkjennes at en praksis kan forstås og oppleves forskjellig gjennom et mangfold av synsvinkler og perspektiver.

Barns bruk av GoPro-teknologi skiller seg fra tradisjonell videoobservasjon som har vært og er en mye brukt metode innenfor barnehageforskning. Ved bruk av tradisjonell videoobservasjon kan teknologien oppfattes som en *objektiv* observatør som gjør opptak der interaksjon mellom den observerende og den observerte er eliminert (Toulmin, 2001, s. 90–91). Det motsatte kan sies å være tilfelle ved barns bruk av GoPro-kamera, der vi kan komme nærmere barns *subjektivitet* (Lofthus & Frers, 2021) og *aktivitet*: GoPro er et robust, audiovisuelt opptaksutstyr som tåler vann, som tåler å være med på barns fysiske aktiviteter og undersøkende barnehender. Det kan monteres på hode eller bryst, stå urørlig på en tripod eller festes på teleskopstativ som barna kan bære i hendene. Uavhengig av kameraets plassering vil GoPro-teknologien være en intervenserende praksis for barnehagebarna og krever dermed en økt etisk bevissthet hos forskere og andre voksne.

I dette kapittelet vil vi belyse følgende problemstilling: *Hvordan utvikle etisk forskningsdesign som involverer barns bruk av GoPro-kamera i barnehageforskning?* Vi bygger på data fra mikro-feltarbeid i barnehage med deltakende design, der vi har prøvd ut GoPro i samarbeid *med* barn, ansatte og foreldre i prosjektet «Styrking av samisk språk og kultur i barnehagen» (Kleemann, 2021, 2024; Myrstad & Kleemann, 2022). Prosjektet ble initiert av barnehagen, og forskere fra forskningssenteret BARNkunne ble invitert til å forske for å støtte og synliggjøre barnehagens eget arbeid med å vitalisere sjøsamisk språk og kultur. Barnehagen er lokalisert i et kystområde i Finnmark/Sápmi, der fornorskningen har ført til at det samiske folket har hatt et språktap og også ulike grader av tap av annen kulturell videreføring. Barns bruk av GoPro-kamera kan være med på å synliggjøre både språklig og kulturell praksis i vitaliseringsprosesser.

Prosedyreetik og relasjonell etikk

For å tydeliggjøre noe av kompleksiteten i et etisk forskningsdesign deler vi inn etikken i to områder: Det ene er etikk som prosedyrer og risikovurdering av prosjekter, heretter *prosedyreetik*, det andre er etikk i samhandling og relasjon med feltet, heretter *relasjonell etikk*. Vår inndeling er inspirert av Waters og Waite (2016, s. 118) sin anvendelse av prosedyreetik og Rutanen et al. (2021) sin relasjonelle etikk som etikk-i-praksis. *Prosedyreetikken* formuleres før prosjektet startes. Det er nødvendig å ha institusjonelle etiske retningslinjer for forskning og at dette overvåkes på noe vis av etiske komiteer, sentre for organisering av forskningsdata (Sikt) og av universitetene/forskningsinstitusjonene (Rutanen et al., 2018; Rutanen et al., 2021; Waters & Waite, 2016). Prosedyrene og formuleringene som må vurderes før prosjektet starter, spenner fra informasjon til informanter og foresatte, risikovurdering, barns rettigheter – både generelt personvern (General Data Protection Regulation [EU] 2016/679, eller GDPR) og for eksempel medbestemmelse – og forskerens ansvar for detaljert plan for lagring av datamaterialet og kodenøkkel. Dette er generelle regler for å sikre at prosedyrene, handlingene og den konkrete lagringen og bearbeidingen av materialet følger etiske og juridiske retningslinjer som ivaretar de man forsker med/på, når det gjelder informasjon, medbestemmelse og anonymisering.

For at etikken skal bli noe mer enn abstrakte, generelle regler, bruker vi begrepet *relasjonell etikk*, inspirert av Rutanen et al. (2021). Det kan forenklet forstås som en operasjonalisering av prosedyreetik og handler om at etiske overveielser må tas i alle faser av forskningsprosessen. Menning og Kampmann (2021) bruker «relasjonsetisk utvidelse» med en inndeling i «prosedurale, relasjonelle, situasjonelle og avsluttende etiske vurderinger i forskningen» (Menning & Kampmann, 2021, s. 146–147), som er inndelinger som også er meningsfulle for forskning med barns bruk av GoPro-teknologi i forskningsprosjekter. I interaksjon med barn og ansatte vil etikken påvirkes av relasjonene og den aktuelle konteksten. Waters og Waite (2016) skriver om praksis-etikk, som er likt relasjonell etikk, som mer *organisk, formbar og tilpasset forskningsformålet og forskningsdeltakerne* enn statiske og abstrakte formuleringer i prosedyreetikken. For oss resonnerer også Spyrous (2024) nye begrep resiprok, eller gjensidig, etikk med denne typen etikk. Spyrous arbeid er inspirert av dekoloniserende forskning og kritiserer et syn på «child-as-data» på bekostning av en mer lekende og eksperimenterende tilnærming (Spyrou, 2024). Som vi har nevnt i innledningen, vil prosedyreetik og relasjonell etikk i noen grad gå over i hverandre, som i enhver inndeling. Noen ganger overlapper de, andre ganger kan de også være motstridende når både personvern og barns deltakelse/involvering tas hensyn til.

Barns bruk av GoPro-kamera i barnehageforskning har vært relativt begrenset (Caton & Hackett, 2019; Harwood & Collier, 2019; Hov & Neegaard, 2020; Kleemann, 2021; Skalstad, 2021; Waters & Waite, 2016). Dette har delvis sammenheng med etiske utfordringer (Rutanen et al., 2018; Rutanen et al., 2021; White, 2017, 2020). Det er derfor behov for strategier som kan være med på å utvikle og styrke et etisk forskningsdesign for barns bruk av GoPro, for å i større grad kunne ta i bruk mulighetene ny teknologi kan tilby. Etiske strategier for opptak vil alltid være overlappende i tid og rom, og må gjentas, utvikles og revurderes i løpet av et forskningsprosjekt, og for bærekraftig bruk etterpå. Faser og prosedyrer i et forskningsprosjekt kan ikke helt beskrives som avgrenset mot hverandre eller strengt kronologiske. Snarere kan man vente å gjenta og å revurdere gjennom prosjektet – og ha i minne at prosjektets slutt ikke betyr at det etiske ansvaret forskerne har for prosjektdeltakerne, er over. Vi vil søke å svare på hvordan man skal beskrive og utvikle etiske strategier for bruk av aksjonskamera i forskningsprosjekter i barnehagen som ivaretar både prosedyreetiske og nærhetsetiske hensyn.

HVORFOR BARNES BRUK AV GOPRO-KAMERA I BARNEHAGEFORSKNING?

Vår intensjon med bruk av GoPro-kamera i barnehagen var å dokumentere barnehagens kulturelle og språklige praksiser fra ulike synsvinkler. I tillegg til våre observerende forskerblikk, håndholdt kamera og samtaler med ansatte ønsket vi å dokumentere praksisene nært opptil barns opplevelser. Primært ønsket vi å komme nært barns språklige samspill i barnehagens hverdagslige praksis, som barnas verbale kommunikasjon med hverandre i lek og utforskning av naturen. Dette kan være praksiser som er vanskelige å observere på nært hold for en voksen, både fordi personkonstellasjonen endres, og fordi man bare kan være ett sted av gangen. Spesielt er dette tilfelle i utendørs omgivelser, der barn beveger seg over større områder, noe som vanskeliggjør lyd kvalitet og forskerens mobilitet. Med opptak fra kroppsnære kamera får vi nærhet til barnets kroppslige og verbale kommunikasjon. Dette var vår *planlagte* utnyttelse av GoPro-teknologi.

Arbeidet med opptakene fra barnas kamera, når vi har det visuelle feltet som data, setter imidlertid i gang *nye bevegelser og perspektiv* for oss som forskere, både når det gjaldt forskningsdata og barns deltakelse i forskning (Myrstad & Kleemann, 2022). Både innsamling og bearbeiding av materialet satte etikken i spill, den ble dynamisk. Ulike etiske prinsipper og hensyn til deltakelse

overlapper noen ganger, andre ganger kolliderer de og tar ulike retninger, de er motstridende og utfyllende.

Prosedyreetikken og den relasjonelle etikken settes i spill blant annet av konvensjoner fra felt som skal ta vare på barns rettigheter. Barnekonvensjon tydeliggjør at barn har gyldige og verdifulle meninger som oppfordres til å bli lyttet til og tatt på alvor (Barne- og familiedepartementet, 2003, artikkel 12 og 13). Dette betraktes som en anerkjennelse av barn som subjekter og en bekreftelse på deres rett til deltakelse i et demokratisk samfunn (Bae, 2012; Kjørholt & Winger, 2013). Denne rettigheten er i høyeste grad relevant innenfor barnehageforskning, når barns «stemmer» og andre kommunikative uttrykk utgjør viktige bidrag i forskerens datainnsamling. Samtidig er rettighetene et styrende prinsipp for forsknings-etiske retningslinjer (NESH, 2019), at barn, i likhet med alle mennesker, har rett til beskyttelse av sine privatliv. Spørsmålet blir da hvordan forskning kan utføres i spenningsfeltet mellom disse to hensynene: Barnehagebarn kan være deltakere i kunnskapsproduksjonen på en konstruktiv måte, *samtidig* som deres egenverd og uttrykksformer blir ivaretatt.

For å imøtekomme en slik utfordring tar Alison Clark til orde for at forskning som involverer barn, i større grad bør handle om å forske *med* barn heller enn å forske *på* barn (Clark, 2010, s. 115). Dette er en erkjennelse av makt i forskningsprosessen, hvor forskeren har kontroll på hvilke data som samles inn, og hvilke data som anvendes i videre fortolkning (Green, 2016; Green, 2015). Ved barns bruk av visuelle verktøy, kamera, i deltakende forskningsdesign, vil denne maktbalansen kunne forstyrres og redefineres (Murriss & Menning, 2019; Clark, 2010), ulike perspektiv og stemmer møtes, noe som i seg selv kan betraktes som et etisk aspekt (Dahlberg et al., 2002). Barns bruk av GoPro tilbyr andre måter «å se» på enn det som fanges gjennom linsen til kamera styrt av voksenpersoner (Caton & Hackett, 2019; Harwood & Collier, 2019; Hov & Neegaard, 2020; Myrstad & Kleemann, 2022).

Barns visuelle opptak kan fange opp uttrykk og historier som ellers står i fare for å bli ignorert eller oversett (Harwood & Collier, 2019, s. 58). Opptakene gjør det mulig å returnere til og tolke slike «usette» og flyktige øyeblikk (White, 2017, 2020). Å se og lytte, studere og reflektere over materialet gjentatte ganger, minutt for minutt, sekund for sekund, er med på å berike analyseprosess og tolkning (Rutanen et al., 2018). Dette kan bidra til å styrke barns posisjon i en utdannings-sammenheng (Caton & Hackett, 2019, s. 374). Barns visuelle dokumentasjoner kan på denne måten være verktøy for oss voksne, forskere, barnehagepersonell, foreldre og myndigheter, til å lytte forpliktende og tolke barns opplevelser, selv når barna er helt unge (Rutanen et al., 2018).

Å lytte nært og å få være med i ulike situasjoner

Studier innenfor barnehageforskning har brukt GoPro som bevis for samtaler eller bevegelse, kanskje er dette tydeligst for forskning innen språk og realfag. Vi har hatt lite materiale på språk utendørs fordi det har vært vanskelig å isolere naturlige situasjoner. Tradisjonelle innendørs oppsatte eksperimenter gir god lyd og de beste muligheter for å kontrollere hvilke barn som er med, og hvilket tema man snakker om. Labov argumenterte i sin klassiske artikkel fra 1972 for hvordan lydopptak da var mer tilgjengelig som teknikk på grunn av kvalitet, pris og størrelse (Labov, 1972). Dette er argumenter som i dag kunne vært brukt for GoPro: Mikrofonen i GoPro er relativt god og gir i tillegg muligheter for å utforske også visuelle felt i språkbrukssituasjoner.

Studier av språk i barnehagealder skjer gjerne i kontrollerte innendørssituasjoner, for eksempel naturlige språkbrukssituasjoner i hjemmet med (egne) barn i samspill med en voksen og/eller søsken (for eksempel Garmann, 2016; Ijäs, 2010; Lindquist & Garmann, 2021). Materiale med naturlige språkbrukssituasjoner fra barnehage (for eksempel Cromdal, 2000; Grøver et al., 2018; Guldal, 1997; Kleemann, 2015; Rydland et al., 2014) er preget av varierende lyd, deltakere, tema og dermed datamateriale som ikke egner seg for alle typer lingvistisk forskning. Begrunnelsen for å anvende aksjonskamera i vårt prosjekt har vært mulighetene for å få fram et mer komplekst materiale. Kroppsmontert aksjonskamera gir muligheter for god lyd fra nær barnet, samtidig som det visuelle feltet nær barnets perspektiv kan gi viktige bidrag til analyse og tolkning av språktilegnelsessituasjoner (se for eksempel Myrstad & Kleemann, 2022).

Å se med barns bruk av GoPro-teknologi

Et aksjonskamera festet til barnet, på enten hode eller bryst, fungerer også som en forlengelse av barnets kroppslige bevegelser (Caton & Hackett, 2019). Når barnet beveger seg, fanges det opp av kameraet som en bevegelse i opptakene. Bildene kan likevel ikke sies å representere barns synsvinkler og synsfelt, men tilbyr en måte å se og lytte nært opptil barns kroppslige og verbale uttrykksformer (Rotas, 2019). Videoene fanger opp barnets rytme og driv og tydeliggjør hvordan barn gjennom kropp og bevegelse responderer til ulike komponenter i omgivelsene, hva de stopper opp ved, og hva som er med på å sette bevegelser i gang (Harwood & Collier, 2019). Opptakene kan være med på å synliggjøre hvordan barn lærer ved å engasjere seg i verden gjennom kropp og bevegelse (Murriss & Menning, 2019; Tangen et al., 2022). Videoene representerer en sammenfiltring av ulike agentskap i den sosiomaterielle verden og kan betraktes som

hybride perspektiver heller enn barnets eget perspektiv (Lofthus & Frers, 2021). Å se gjennom barna kroppsnære kamera utfordrer på denne måten et *menneskesentrert perspektiv* (Caton & Hackett, 2019) – et perspektiv forskeren ofte er i besittelse av.

Etiske aspekter i tidligere forskning på barns bruk av GoPro

GoPro-kamera styrt av eller festet på barn har vært brukt i barnehagefeltet for å utforske fysisk aktivitet og utendørsaktivitet/-lek (Hov & Neegaard, 2020; Tangen et al., 2022), naturfaglige temaer (Harwood et al., 2019; Skalstad, 2021) og språkpraksiser (Kleemann, 2021, 2024), men også for eksempel kulturfeltet (Burbank et al., 2018) har benyttet seg av teknologien. For å imøtekomme etiske utfordringer ved barns bruk av GoPro framheves det i samtlige studier hvor viktig et forarbeid med barna er. Forarbeidet i deres studier har bestått i barns utprøving av kamera, hvor barna lærer hvordan de kan stoppe opptak for å unngå at uønskede situasjoner dokumenteres (Hov & Neegaard, 2020; Tangen, et al., 2022). Et annet etisk aspekt som løftes fram, er barns frivillige deltakelse. Barna skal selv kunne bestemme når de vil bruke kamera, og når de vil avslutte opptak (Hov & Neegaard, 2020; Tangen et al., 2022). Den største utfordringen synes likevel å være at barna glemmer at de gjør opptak med et bærbart kamera, noe som kan medføre at det kan gjøres opptak av sensitive hendelser og hemmeligheter som skal forbli i barnas private sfærer (Hov & Neegaard, 2020; Skalstad, 2021). Tangen et al. (2022, s. 6) framhever at det er viktig at forskeren på forhånd har en beredskap for hvordan slike hendelser skal håndteres.

FASER I FORSKNINGSDESIGN MED FOKUS PÅ ETIKKENS ROLLE

Vi argumenterer for hvordan barns bruk av GoPro frambringer særlig viktige data i barnehageforskning, og hvordan etikken spiller en framtreddende rolle for måten kameraet planlegges inn i og brukes i prosjekter. I denne delen starter vi med et eksempel fra vårt datamateriale, opptaket *Morten i treet*, for å diskutere etikk sammen med vår praksis. Fortellingen er en forkortet og forenklet versjon av et transkribert GoPro-opptak på ca. tre minutter. Verbalspråket er gjengitt med standard ortografi for norsk bokmål og nordsamisk for lesbarhet. Det er en høstdag tidlig i september i bærskogen. Med på turen var fire ansatte, en student, tolv barn og to forskere som hadde tatt med to GoPro-kamera med kroppssele og ett håndholdt kamera.

«Piera! Piera! Jeg skal klatre høyt!» Morten har et GoPro-kamera festet på brystet i kroppssele. Opptakene viser nærbilde av en trestamme idet Morten løper mot en treklynge der en gruppe barn leker mellom røttene. I lydbildet hører vi Morten si: «Hei, Piera og Henrik! Jeg må klatre høyt!» I klatretreet ser vi vekselvis nærbilder av den knudrete barken til furua og Mortens hender som griper tak i greinene for å få klatregrep. Vi hører Morten puste. Lenger opp i treet får vi oversiktsbilder av sletta med spredte furutrær der barnehagen er på tur.

Vi hører, men ser ikke, flere barn og en voksen snakke i lek ved foten av treet. Ikke alle stemmer eller alle deler av ytringer er like tydelige. Piera sier: «Vi skal spise her.» En voksen spør barna: «Mii lea 'ulv' sámegillii? [Hva er 'ulv' på samisk?]

Morten er oppe i treet, men har fremdeles kontakt med barn og ansatte nede på bakken, som å bli dradd i foten eller holde kontakten med Piera. De skal snart spise fiskekaker som er stekt på bålet. Piera roper: «Henrik og Morten! Trur dere vi får lage vårt eget bord der borte ved treet som er der?» Morten svarer: «Ja. Men da må jeg klatre ned.» Så til Johan som akkurat dro ham i foten: «Pass deg Johan, du har handa der.» Og videre til Piera: «Men da må jeg klatre ned og ta av kamera.» Morten klatrer ned den knudrete furua, snur seg og løper mot forskeren som kommer i nærbildet mens han sier: «Kan du ta av kamera?» Forsker bøyer seg mot ham og svarer: «Jepp! Skal vi skru av sånn.»

Episoden er over, kameraet blir slått av, og vi som forskere har en følelse av at fem-åringen Morten tillater oss å være med på noe vi ellers ikke ville ha opplevd. Selv om han klatrer alene i denne trestammen, både hører og ser vi kontakten hans med de andre, både barn og voksne. Vi får være med på Mortens klatring opp furua, og vi blir vitne til teksturen i furua og måten han fester grep med hendene på når han klatrer. Det er både stille pust alene opp i treet og bejaende samspill med de andre der oppe fra. Vi får være vitne til det han kanskje vil at vi skal bevitne: Klatreren Morten erobrer treet. Gjennom bruk av GoPro som visuelt verktøy gis han mulighet til å synliggjøre sine egne prioriteringer også utover verbalspråket (Clark, 2010). Morten bestemmer når kameraet får være med, opp i treet, og når det ikke får være med mer, når de går for å finne et sted å spise.

I eksempelet kan vi blant annet lese inn barns agentskap og distribuering av makt i datainnsamling som kan gjøre det til mer lekende samskaping av data enn «barnet som data» (Spyrou, 2024). Morten *bestemmer* når det skal gjøres opptak. Han *vet* hva han skal gjøre for å ta av kamera og «bli fri», og han har også *tillit*

til at forskeren gjør det han vil. For at barn skal være i stand til å foreta lignende etiske overveininger som Morten, må det gjøres et systematisk forarbeid med barn og ansatte i barnehagen. I alle deler av forskningsprosessen er etikken, både som plikt/prosedyre og relasjon/praksis, grunnleggende (Rutanen et al., 2021). Det barn gjør, og som visualiseres, er betydningsfullt. Det at Morten dokumenterer, gir verdi.

Forarbeid med planlegging og beskrivelse av bruksområder

Siden bruk av de små aksjonskameraene er intervenserende praksis og invaderende teknologi, de kommer inn i barnas privatsfære, må den fremste etiske tanken være om det er nødvendig for et prosjekt å bruke slike kameratyper. Nytteverdien må overstige ulempene for deltakerne, og aller helst skal deltakerne i prosjektet føle at de får noe igjen, at dette har vært givende og morsomt. I vårt tilfelle har nytteverdien i prosjektplanleggingsfasen dreid seg om å frambringe forskningsdata som kan bidra til styrking av samisk språk og kultur i barnehagens praksiser. Begrunnelsene for valg av forskningsmetode er en del av prosedyreetikken der grad av intervensjon skal veies opp mot barns personvern. For oss var målet blant annet å dokumentere barns språkbruk i hverdagslig lek i utemiljø og i bevegelse. Lydopptak har vært brukt for språkforskning i utemiljø i barnehage (Cromdal, 2000; Richardson & Murray, 2017), men uten visuelle data blir det mindre oversikt over språkmiljøet i sammenheng med barnets kontekst. Vi bestemte oss for å benytte aksjonskameraet GoPro fordi det gir særlige muligheter for å oppleve og gjenoppleve audiovisuelle omgivelser nær barnets perspektiv, som vignetten *Morten i treet* er et eksempel på. Denne typen data er vanskelig å frambringe uten aksjonskamera festet til barnets kropp. Utstyrvalget var også et resultat av ønsket om å vie oppmerksomhet til etiske spørsmål heller enn tekniske løsninger. Målet er at barna skal kunne øve på å vurdere etiske spørsmål om hvem og hva det gjøres opptak av, altså en digital dannelse, men ikke tekniske spørsmål som om kameraet tåler å bli med på deres opplevelser. Når Morten tar av seg kameraet fordi han skal gjøre et eller annet med vennene sine som ikke skal deles med oss, er det fordi vi har investert tid i planleggingsfasen på å identifisere de etiske prosedyrene og øve på dem sammen med barna for å unngå å ta med kamera inn i uønskede situasjoner.

Datahåndteringsplan

Når man har vurdert bruk av teknologi som nødvendig, skal de etiske prosedyrene gjennom prosjektet sikres. I UH-sektoren er det vanlig å gjøre det

gjennom Sikt og kontakt med personvernombud ved de enkelte institusjonene. Forskningsprosjekter med opptaksmateriale, store som små, omfatter *håndtering av data*, og da kreves en god datahåndteringsplan (*DHP*). Både UH-institusjonene og forskningsfinansierer som Forskningsrådet og EUs forskningsråd stiller krav om DHP som beskriver innsamling, lagring, bearbeiding, eierskap og tilgang til materiale. Planen er et hjelpemiddel som sikrer bedre prosjektgjennomføring, og en gjennomgang av alle fasene i prosjektet skal være klar før prosjektet starter. Håndtering av data er en del av å sikre personvern. *Personvernombud* representerer eier av forskningsprosjekter med kontrollfunksjon og gir råd og veiledning i denne prosessen.

Opptak fra barnehage og av barn er sensitive, og det er svært viktig med åpenhet om lagring og videre bruk både i kommunikasjon med informanter og i forskerfellesskap. Datamateriale lagres med metadata minst til prosjektslutt, men det har tidligere vært vanlig prosedyre å slette alt råmateriale og film-/lydopptak (alt som er personidentifiserende) etter prosjektslutt eller en gitt dato. Spørsmål om lagring og deling av data kan være aktuelle for prosjekter, og da må planer for deling av materiale sikres og avtales for avgrensede prosjekter og formål. Bærekraftstanken når det gjelder videomateriale, er en del av en ny delingskultur og ideer om transparens med åpen tilgang (open access) ved offentlig finansiering. Videoopptak fra barnehager kan ha nytteverdi som undervisningsmateriale og gjenbrukes i videre forskning (se for eksempel Dalland & Andersson-Bakken, 2021, for diskusjoner omkring gjenbruk av andres kvalitative data). Det oppfordres for eksempel av Norges forskningsråd (NFR) via finansieringssystemet til å ha større forskningsenheter og nasjonalt og internasjonalt forskningssamarbeid. For mindre prosjekter som masteroppgaver er gjenbruk aktuelt når de er del av materialinnsamling for større prosjekter, eller om masterstudenter benytter allerede lagret materiale. Disse momentene skaper nye utfordringer for flerbruk og eierskap til råmateriale og bearbeidet materiale og krav til etikk.

Opptak skal i hovedsak skje på institusjonenes utstyr, ikke private enheter som mobiltelefoner, for å sikre seg mot datatyveri. Nylig ble også skylagringsmuligheter med tofaktorautentifisering godkjent for datahåndtering for mindre følsomt materiale. Løsninger for langtidslagring av forskningsmateriale er i kontinuerlig endring, så forskerne må være i dialog med personvernombud for oppdatert datalagring. Lagring av data underveis må foregå på trygge måter, som krypterte, eksterne lagringsenheter til lagring ute i feltet. Mortens opptak ble overført til ekstern kryptert harddisk samme dag som opptaket ble gjort. Videoopptak skal ikke lagres i apper eller i skyen. Videre bearbeiding av materialet i transkriberingsprogram ble gjort via denne harddisken.

Prosedyrebeskrivelser for feltarbeid

En annen del av prosedyrene er å gjøre rede for informasjon til deltakerne og sørge for informert samtykke. Planlegging av feltarbeid for bruk av GoPro må inneholde relativt detaljerte «hva hvis»-beskrivelser til prosedyreetiske formål for å bli seg bevisst hvilke vansker som kan oppstå, og hvordan de kan løses uten at det går utover tredjepart eller deltakerne. Da er det vanlig at prosjektskisse og meldeskjema opprettes hos Sikt, og de skal inneholde blant annet samtykkeerklæring fra deltakere i prosjektet. I planfasen skal det for eksempel formuleres skriftlige planer for hvordan barna tar av seg kamera selv, eller tar kontakt med en voksen for å ta av kamera. Et hverdagslig eksempel på prosedyreetikk er behandling av dobesøk når barnet har med seg GoPro-kamera. For ikke å glemme at kamera er i bruk, kreves at deltakerne underveis *oppretholder en bevissthet* om at kameraet er der, for eksempel må det planlegges for at det skal være en voksen til stede når det gjøres opptak, slik at barna kan stoppes fysisk eller ved å slå av kamera fra avstand. GoPro har utviklet appløsninger for å kontrollere situasjoner med fjernstyring av kamera.

Prosedyreetikk skal sikre at forskning ikke går ut over deltakerne, at personvern blir ivaretatt, og at det fins en plan for lagring og videre bruk av materiale. Disse momentene kommer klart fram i arbeidet med søknaden til Sikt, i samtykkeskriv og i personvernombudets arbeid, og er en selvfølge for alle forskningsprosjekter. Men etikk er mer enn denne typen prosedyreetikk. I likhet med Waters og Waite (2016) argumenterer vi for at det må være økt bevissthet om en mer dynamisk og relasjonell etikk for feltarbeid med barns bruk av GoPro. Operasjonaliseringen av denne prosedyreetikken var i vårt tilfelle å øve på etiske vurderinger med barna i starten av feltarbeidet og prøve ut hvor og hvordan de voksne er til stede. Ifølge skrivet til Sikt skal det aldri forekomme tredjeperson på opptak, men ute i feltet kjente vi og de voksne i barnehagen behov for å øve sammen med barna på å filme, spørre om tillatelse, og så slette opptak når den som er filmet, ikke godkjenner. Vi hadde opptak der det kommer fram at barn sier ifra og vurderer det alene før de tar kontakt, og at en voksen står som «portvokter» og stenger av kameraet før barnet forlater avdelingen. Disse opptakene, som ikke var vårt forskningsmateriale, ble brukt i foreldremøte for å vise foreldrene en del av etikkarbeidet vårt. Det var en konkretisering og repetisjon av samtykkeerklæringen, og det er en type relasjonelt etisk arbeid som skal rede grunnen for et videre feltarbeid der deltakerne skal føle tillit til at prosedyrene blir fulgt.

Tillit og forpliktelse

Når prosjektet er skissert opp og meldeskjemaet godkjent, skal kontakten med deltakerne i barnehagen og barnas foresatte opprettes. For vårt prosjekt, som jo

startet med barnehagens initiativ, var den relasjonelle etikken å ta henvendelsen på alvor og begynne møter og besøk i barnehagen før Sikt hadde godkjent meldingen. Tillit og forpliktelser til barnehagens aktører – barn, foreldre og personale – stiller krav til både prosedyrer og praktisk etikk. Forskernes tilstedeværelse og forhold til de ulike i barnehagen danner grunnlaget. Formelle informasjonskriv med juridiske formuleringer kan skape avstand, noe som kan oppveies av personlig kontakt og muntlige avklaringer. Vi avgjorde at den første kontakten med foreldrene gikk gjennom de ansatte i barnehagen, for eksempel ble samtykkeskjema distribuert og samlet inn via barnehagen. Forskerne og de ansatte hadde et møte ved prosjektstart, og deretter var førsteforfatter Carola på flere besøk med og uten GoPro for å diskutere og leke fram et forskningsdesign basert på hva barnehagen ønsket, og hva barna kunne tenkes å være med på. Utprøving av utstyr og etiske praksiser for opptak i lek og samspill med barn og voksne i barnehagen var sentralt i denne fasen: Det var utforskning av metode og design uten at det nødvendigvis ga forskningsmateriale.

Feltarbeid i deltakende forskningsdesign

Deltakelse og deltakende forskningsdesign innebærer at forskerne ikke har full kontroll med framdriften av et forskningsprosjekt. Et deltakende design krever et prosjekt som er i dialog med deltakerne, og som er i bevegelse. Etter pilotperioder med videoopptak både med og uten forskeren kom vi fram til fire ulike situasjoner vi ville utforske i første omgang. Det deltakende forskningsdesignet, med krav til medvirkning og medforskning fra deltakerne, gjorde at forskerne ikke kunne ha full oversikt eller kontroll over valg av situasjoner som egnet seg for opptak. I dialog med barnehagelærerne valgte vi for eksempel utelek på et avgrenset turområde som benyttes til alle årstider og er i gangavstand fra barnehagen. Tre andre situasjoner var måltidet, barn–barn-lek innendørs og organisert språkarbeid i barnehagen, som samlingsstund og et opplegg der barna skulle lage samiskspråklig barne-tv, *mánáid-tv*, selv. For hvert av områdene lekte vi oss inn i situasjonene sammen med barna, og sammen med ansatte diskuterte vi ulike scenarioer og hvilke tiltak som kunne treffes for å unngå at tredjepersoner kom med på opptak. Disse fire konkrete situasjonene var imidlertid ikke med i den første projektskissen fordi de ikke eksisterte som konkret plan ved prosjektstart. Ifølge prosedyrene må endringer meldes til Sikt, og flere utkast med presiseringer av forskningsetiske aspekter utarbeides, slik at projektskissen og meldeskjemaet viser det endelige prosjektet. Slike endringer er prosedyreetikk som kun kan konkretiseres *etter* møte med praksisfeltet fordi vi som forskere må erfare den relasjonelle etikken i møtet med deltakerne i prosjektet og deres vurderinger. Et eksempel på endring

som støttet personvern, er beskrivelser av voksentetthet som et viktig premiss for opptakene. Tillit til at barnehagepersonalet arbeider innenfor barnehagefaglige rammer og har oversikt over forutsetninger for gruppeinndeling og skjerming av barnegrupper, ga definerte og avgrensede situasjoner for opptak uten å gå utover personvern.

Tilstedeværelse i barnehagen sammen med deltakerne mener vi har betydning for at Morten velger å ta på seg kameraet og gi oss noen utvalgte utsnitt av sin barnehagehverdag. De føringene og vurderingene barnehagelærerne la til grunn for valgene av både kategori av situasjoner og i de konkrete interaksjonene, er deltakende design som det er vanskelig å lage prosedyrer for på forhånd. Tiden før opptakene er en type relasjonell etikk som utvises i samarbeidet med de ansatte om for eksempel hvilke barn som skulle bruke kamera når, og hva som var egnede situasjoner for opptak. Det tilfeldige i at akkurat Morten bestemte seg for å vise oss akkurat klatreturen sin akkurat da, var resultat av både kontakten vår tidligere og det at vi befant oss på et egnet sted valgt av barnehagelærerne.

Et felt der prosedyreetikk og relasjonell etikk kan kolliderer, er i arbeidet med å unngå forskjellsbehandling av de som ikke er deltakere i prosjektet, altså de som ikke skal filmes. Sentralt i denne problemstillingen er hvordan forskeren i feltarbeid også har et ansvar og et forhold til de som ikke er med i prosjektet (Rutanen et al., 2021). For vårt feltarbeid samtykket alle foreldre, likevel oppstår situasjoner der barna sier at de ikke vil filmes, og opptak ikke er mulig. Barn og foreldre har rett til å trekke tilbake samtykket når som helst i løpet av opptaksperioden, uten begrunnelse. Samarbeidet med barnehagens personale er sentralt for å unngå forskjellsbehandling og ivareta etikk og ansvar for de som ikke er med i prosjektet eller kan filmes.

De hardføre kameraene er leketøy for barna i forskningsprosessen og gir en mulighet for at barnehagen kan utvikle *etisk* digital danning. Et eksempel fra vårt prosjekt handler om hvordan opptak ble gjort og deretter slettet fordi barna innøvde det å spørre om andre ville være med på film. Som en slags lek iscenesatte barna å komme overraskende på andre barn, for så å spørre om de ville være med på opptak. Deretter så barn, lærere og forskere sammen opptaket på displayet i kameraet, diskuterte om de hadde fått nei eller ja, og slettet filmen der noen sa «nei». Det å se på den lille skjermen var en tanke om ikke å overføre til et annet medium. Appen på iPad-en fungerte også som kontroll av opptak i andre situasjoner, slik at barna ikke filmet barn utenfor avdelingen eller sprang ut av avdelingen med kamera på. I prosedyreetikken skal ikke slike opptak forekomme, og i den relasjonelle etikken er det viktig å vurdere slike produkter sammen med barna for senere å unngå å komme opp i uegnede situasjoner. Som en del av prosedyreetikken jobbet forskerne og personalet med denne typen relasjonell etikk både før, underveis

og i etterkant av opptak. Morten virker klar over at han har kamera med seg opp i treet, og han planlegger å levere det fra seg før han skal møte andre barn og gjøre noe annet sammen med dem.

Utvalg av opptak til forskning

Feltarbeid og opptaksarbeid gir et råmateriale som så skal raffineres til datasett i samsvar med de teoriene og formålene som velges. Det må også tas hensyn til etikk for å være transparent i hvilke interesser det er som kommer fram i endelige valg av opptak til transkripsjon og videre analyse. De første valgene vi gjorde, var for å presentere språkpraksiser og språklæring som del av vitalisering av samisk for foreldrene i et foreldremøte der Carola, de ansatte og foreldrene deltok. Denne typen deling av materialet ble brukt i dette prosjektet for å bygge relasjoner med foreldrene, for å gi de ansatte et bekreftende blikk på sine praksiser og vise hvordan data konstrueres gjennom utvalg av episoder og forskerblikk på opptakene. I andre prosjekter kan andre bruksområder for materialet overveies sammen med de involverte.

De etiske overveielserne bak utvalget vi gjorde, lå i første omgang i at det skulle være utvalg som viste noe positivt, noe som viste gode praksiser og barnas gode samhandlinger (White, 2016, s. 477, 2017). Tilrettelegging for videoopptak fulgte først prosedyreetikken med kontroll over at ingen uvedkommende kom i kameraets fokus, oversikt over at ingen kompromitterende episoder ble lagret, og bevissthet om at barn og voksne hadde samtykket til opptak på forhånd og i situasjonen. Den relasjonelle etikken ligger blant annet i valg av episoder som også er oppbyggende for deltakernes mål med prosjektet: styrking av samisk språk og kultur i barnehagen. Episodene – og forskerens blikk på dem – velges ut med den hensikt å gi mot til deltakerne, skape inspirasjon til å løse oppgaver ved å vise en sympatisk tilnærming til deres egne styrkende praksiser. I dette er også etikk knyttet til prinsipper for dekoloniserende forskning der deltakernes mål og intensjoner skal være styrende (Smith, 2012), og bør regnes til prosedyreetikk også i urfolksforskning.

Foreldremøtet og diskusjonen fungerte som en tilleggsgodkjenning for klipp som vi så kunne bruke til forskning og deling. Det vil si en gjentakelse og kvalitetssikring i interaksjon som gir bedre informert samtykke, en type samtykke som ikke kan inngås før prosjektet starter, før man faktisk har opptak. Som Rutanen et al. (2021) peker på, er ikke forskernes ansvar for deltakerne i prosjektet over når datoen for prosjektslutt kommer og materialet er anonymisert. Vi har da bygd en relasjon og har et videre ansvar for senere møter og senere publisering og bruk av materialet.

DIALOG OG BEVEGELIGHET

Etikk er ikke statisk, tvert imot må en forsker forvente å gjøre uventede etiske valg ute i feltet (Waters & Waite, 2016; NESH, 2021, s. 8). I utvikling og gjennomføring av et etisk forskningsdesign med barns bruk av aksjonskamera i barnehageforskning er vi blitt mer bevisste om hvordan aspekter ved både teknikk og etikk bidrar til forskningen og ikke alltid kan generaliseres. Når Morten tar med seg kameraet opp i treet, får vi materiale som passer til prosjektbeskrivelsen, men vi får også noe mer. Akkurat som det mobile aksjonskameraet flytter seg med barnet, er også etikken i bevegelse og dialog med omgivelsene. Prosedyreetikken kan komme til å bli som et passivt bakgrunnsmateriale, en formalitet med en sjekkliste som krysses av før man går i gang med feltarbeid. I vårt arbeid har vi erfart viktigheten av å praktisere og aktivisere etikken som forpliktende prosedyrer, men også ut fra uformelle og konkrete etiske krav som forplikter i øyeblikkets relasjoner i feltarbeidet. For å unngå at etikken kun blir en formalitet, må det gis rom for den relasjonelle etikken som både følger av og går ut over prosedyreetikken i et etisk forskningsdesign.

I feltarbeid vil forskeren måtte balansere mellom enkelte rigide etiske prosedyrer beskrevet i prosjektet og uforutsigbare møter som krever fleksibel og relasjonell etikk. GoPro-kamera er et mobilt kamera som er mer invaderende enn annen kamerabruk, og kan dermed skape situasjoner som er ukontrollerbare og uoversiktlige (NESH, 2019). GoPro har imidlertid, som nevnt, appløsninger som bidrar til å kontrollere barns opptak, og vår erfaring er at fjernkontroll løser noe av det uoversiktlige, men det handler bare om tekniske løsninger. Etiske løsninger må også handle om å bygge relasjoner og tillit, om gjensidighet (Spyrou, 2024). Som del av den relasjonelle etikken kan et forarbeid til feltarbeid bestå av kamerautprøving og -lek, der målet ikke er å få tak i materiale, men man likevel filmer. Et slikt forarbeid gir rom for dialog om etikk. Barn og ansatte får i tillegg *erfaringer* med digitale etiske problemstillinger i avgjørelser om hvem som skal være med på film, og hva det er lov å filme. Arbeid med personvern kan på denne måten være praktisk øvelse og lek. Hvordan kan man øve på etikken sammen med barn uten at prosedyreetikken blir brutt? Barn bør gis mulighet til å utvikle en kritisk, ansvarlig holdning til digital teknologi, slik at de etter hvert kan se muligheter og forstå risikoen ved bruken av for eksempel et GoPro-kamera. Denne etiske utforskningen av teknologien bør være del av et etisk design og er en type informert samtykke fra barnet selv som det bør tas høyde for i Sikt sine vurderinger av prosjekter med barns bruk av GoPro-kamera i forskning. Ved å prøve ut og erfare hvordan opptakene fungerer, kan barn også ta informerte valg om sin egen deltakelse, ikke som ansvar, men som mulighet til å utvikle kritisk tilnærming til digital teknologi.

Den relasjonelle etikken kan noen ganger ta andre retninger enn prosedyreetikken. Enkelte forskere nevner blant annet at det kan være en utfordring at barn ofte glemmer at kamera er i opptaksmodus (for eksempel Skalstad, 2021) og kan fange uheldige situasjoner. Her er heller ikke prosedyreetikken tilstrekkelig når det gjelder personvern og samtykke, selv om barn er registrert med samtykke fra sine foreldre og foresatte. Her står etiske prinsipper på spill, og det krever sensitivitet i videre bearbeidelse av materialet. En måte å styrke barns informerte samtykke på er å se opptakene sammen med barna underveis i feltarbeidet. Å se opptak sammen kan være både hyggelig samvær og kan brukes strategisk for å sikre at barna er komfortable med det som kommer fram på opptakene. Dette er en tøyning av deler av prosedyreetikken, samtidig kan det styrke barns informerte samtykke (Waters & Waite, 2016). Ved barns bruk av GoPro aktualiseres barns frivillige samtykke med konkrete handlinger og valg om å anvende kamera (Green, 2016). Barna gis handlingsmuligheter og kan når som helst bestemme om de vil avslutte opptaket. Det betrakter vi som en konstruktiv måte å være delaktige i forskningsprosessen på, hvor barns agentskap blir både aktivert og ivaretatt. Et slikt handlingsvalg vanskeliggjøres når man benytter observerende, stasjonært kamera eller forskerens håndholdte kamera. Her vil samtykket gitt av barn være mer passivt. Uansett kamera hviler det et etisk ansvar på oss som forskere i å møte barna med sensitivitet og respekt (Myrstad & Sverdrup, 2019). Ved selvstendig bruk av GoPro-kamera kan barn i større grad være med på å ta denne avgjørelsen, slik som *Morten i treet*.

Prosedyreetikken tar ikke opp i seg potensialet i møte med det uforutsette, og da kan kravene til prosjektskisse stå i motsetning til for eksempel en «sannhetsnorm» (NESH, 2021). NESH (2021, s. 8) skriver da også om at forskere ofte må veie ulike hensyn opp mot hverandre, og at forskere kan komme i situasjoner der ulike deler av retningslinjene står i motsetning til hverandre. Motsetningene kan være både i en utvidelse av hva man oppdager i et forskningsmateriale, og i hva materialet kan anvendes til i praksisfellesskapet som kan oppstå i et feltarbeid med deltakende design. Barnas bruk av kameraene har potensial til å utvide forskernes forståelseshorisonter på en uforutsigbar måte (Myrstad & Kleemann, 2022). Det uforutsigbare gir føringer for hvordan man vurderer etikken som mer dynamisk, der en relasjonell etikk går videre og dypere enn prosedyreetikken. Å involvere barn i datainnsamling med GoPro-teknologi på denne måten er en bevegelse mot å skape data og kunnskap sammen. Et overraskende funn fra vår forskning med barns bruk av GoPro var at gjennom forskerens kamera var det i hovedsak sosiale relasjoner mellom menneskene som var rammet inn, mens barnas GoPro-kamera like gjerne rammet inn andre relasjoner mellom mennesker og fysiske omgivelser, som *Morten i treet*. For oss ligger møtets

etikk her, i den betydningen at nye og for oss uventede stemmer kommer med i forskningen. Møtene, eller dialogene, med de ulike opptakene utfordret oss til å stille spørsmål ved vårt eget blikk; hva ser vi, og hvorfor ser vi det vi gjør, når det gjelder både praksiser og i analyse av visuelt materiale. Blikket er ikke nøytralt, og *det* må skrives ut som et valg man foretar i metode og etisk tilnærming. Det å se andre visuelle felt enn våre egne har potensial til ny tenkning og forståelse av en kompleks barnehagekontekst.

OPPSUMMERING

Hardføre, små aksjonskamera kan åpne for nye muligheter for barns deltakelse i forskningsprosjekter. Barns involvering gjennom egen bruk av GoPro-teknologi har potensial til å gi barna innflytelse på hva som skal representeres av deres liv, og kan betraktes som dekoloniserende prosesser der opptaksmakt er distribuert. Ved anvendelse av invaderende audiovisuell teknologi i forskning med barn må forskere utvikle etiske strategier når det gjelder både prosedyreetikken og den relasjonelle etikken. Strategier skapes i dialog i ulike faser av forskningsprosessen, og etikken bør også være i bevegelse i relasjoner og i faglig sammenheng og ikke behandles som en statisk juridisk forhåndsgodkjenning. Det overordnede ansvaret ligger alltid hos forskerne i å gjøre valg i forskningsprosessen som ivaretar og beskytter både barnas og andre deltakeres integritet.

REFERANSER

- Bae, B. (2012). Barns medvirkning. I A. T. Fennefoss & B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen: Potensialer i det uforutsette*. Fagbokforlaget.
- Barne- og familiedepartementet. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991, revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Barne- og familiedepartementet.
- Burbank, B., McGregor, D. & Wild, M. (2018). «My special, my special thing, and my camera!» Using GoPro™ as a complementary research tool to investigate young children's museum experiences. *Museum & Society*, 16(3), 23. <https://doi.org/10.29311/mas.v16i3.2792>
- Caton, L. & Hackett, A. (2019). Head mounted, chest mounted, tripod or roaming? The methodological potentials of a GoPro camera and ontological possibilities for doing visual research with child participants differently. I N. Kucirkova, J. Rowsell & G. Falloon (red.), *The Routledge International Handbook of Learning with Technology in Early Childhood* (s. 362–376). Routledge.
- Clark, A. (2010). Young Children as Protagonists and the Role of Participatory, Visual Methods in Engaging Multiple Perspectives. *Am J Community Psychol*, 46(1), 115–123. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9332-y>

- Cromdal, J. (2000). *Code-switching for all practical purposes: Bilingual organization of children's play*. Institutionen för tema, Linköpings universitet.
- Dahlberg, G., Moss, P., Pence, A., Halvorsen, M. & Holljen, M.-B. (2002). *Fra kvalitet til menings-skaping: Morgendagens barnehage*. Kommuneforlaget.
- Dalland, C. & Andersson-Bakken, E. (2021). *Metoder i klasseromsforskning: Forskningsdesign, datainnsamling og analyse*. Universitetsforlaget.
- Garmann, N. G. (2016). *PhonBank Norwegian Garmann Corpus in TalkBank*. <https://phon.talkbank.org/access/Scandinavian/Norwegian/Garmann.html>
- Green, C. (2016). Sensory Tours as a Method for Engaging Children as Active Researchers: Exploring the Use of Wearable Cameras in Early Childhood Research. *Journal of OMEP: l'Organisation Mondiale pour l'Education Prescolaire*, 48(3), 277–294. <https://doi.org/10.1007/s13158-016-0173-1>
- Green, C. J. (2015). Toward Young Children as Active Researchers: A Critical Review of the Methodologies and Methods in Early Childhood Environmental Education. *The Journal of Environmental Education*, 46(4), 207–229. <https://doi.org/10.1080/00958964.2015.1050345>
- Grøver, V., Lawrence, J. & Rydland, V. (2018). Bilingual preschool children's second-language vocabulary development: The role of first-language vocabulary skills and second-language talk input. *International Journal of Bilingualism*, 22(2), 234–250. <https://doi.org/10.1177/1367006916666389>
- Guldal, T. M. (1997). *Three children, two languages: The role of code selection in organizing conversation*. Department of Applied Linguistics, Department of English, Faculty of Arts, Norwegian University of Science and Technology.
- Harwood, D., Barratt, J. & Collier, D. (2019). Entanglements in the Forest: The Orange Gopro Camera and the Children who Wear Them. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 7(1), 16.
- Harwood, D. & Collier, D. R. (2019). "Talk into my GoPro, I'm making a movie!" Using digital ethnographic methods to explore children's sociomaterial experiences in the woods. I N. Kucirkova, J. Rowsell & G. Falloon (red.), *The Routledge International Handbook of Playing and Learning with Technology in Early Childhood* (s. 49–61 (13)). Routledge.
- Hov, A. M. & Neegaard, H. (2020). The potential of chest mounted action cameras in early childhood education research. *Nordina: Nordic studies in science education*, 16(1), 4–17. <https://doi.org/10.5617/nordina.7049>
- Ijäs, J. (2010). "I puts it away": Early protomorphological ways of inflecting verbs in a child acquiring Saami. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 6, 87–101.
- Kjørholt, A. T. & Winger, N. (2013). I A. Greve, S. Mørreanet & N. Winger (red.), *Ytringer: Om likeverd, demokrati og relasjonsbygging i barnehagen*. Fagbokforlaget.
- Kleemann, C. (2015). *Lek på to språk: En studie av språkalternering og kodeveksling i tospråklig rollelek på nordsamisk og norsk i en samisk barnehage*. UiT Norges arktiske universitet.
- Kleemann, C. (2021). Pedagogical Translanguaging to Create Sustainable Minority Language Practices in Kindergarten. *Sustainability*, 13(7), 3613. <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/7/3613>
- Kleemann, C. (2024). Transspråking i en samisk barnehageavdeling. *Nordisk Barnehageforskning*, 21(1). <https://doi.org/10.23865/nbf.v21.380>

- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press.
- Lindquist, H. & Garmann, N. G. (2021). Toddlers and their translingual practicing homes. *International Journal of Multilingualism*, 18(1), 59–72. <https://doi.org/10.1080/14790718.2019.1604712>
- Lofthus, L. G. & Frers, L. (2021). Action camera: First person perspective or hybrid in motion? *Visual studies*, 38(3–4). <https://doi.org/10.1080/1472586X.2021.1878055>
- Menning, S. F. & Kampmann, J. (2021). Når etikken er under press: Relasjonsetiske aspekter og overveielser i aktuell etnografisk inspirert barnehageforskning. I M. L. Fasting, L. L. Skreland & J. Kampmann (red.), *Å forske blant barn: Kvalitative metoder* (s. 145–162). Cappelen Damm Akademisk.
- Murris, K. & Menning, S. F. (2019). Introduction to the Special Issue: Videography and Decolonizing Childhood. *Video Journal of Education and Pedagogy*, 4(1), 1–8. <https://doi.org/10.1163/23644583-00401010>
- Myrstad, A. & Kleemann, C. (2022). *Visualizing a Common World of Entanglement through Multiple Viewpoints*. Brill Online.
- Myrstad, A. & Sverdrup, T. (2019). De yngste barna som vegfarere i barnehagen. *Nordisk Barnehageforskning*, 18, 1–12. <https://doi.org/10.7577/nbf.2622>
- NESH. (2019). *Uttalelse om forskningsprosjektet «Seksåringens deltakelse i samtaler i barnehage og skole»*. <https://www.forskningsetikk.no/om-oss/komiteer-og-utvalg/nesh/>
- NESH. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Richardson, T. & Murray, J. (2017). Are young children's utterances affected by characteristics of their learning environments? A multiple case study. *Early Child Development and Care*, 187(3–4), 457–468. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1211116>
- Rotas, N. (2019). Three Notes on Visual Pedagogies in Childhood Research. *Video Journal of Education and Pedagogy*, 4(1), 9–22. <https://doi.org/10.1163/23644583-00401005>
- Rutanen, N., Amorim, K. d. S., Marwick, H. & White, J. (2018). Tensions and challenges concerning ethics on video research with young children: Experiences from an international collaboration among seven countries. *Video Journal of Education and Pedagogy*, 3(1), 1–14. <https://doi.org/10.1186/s40990-018-0019-x>
- Rutanen, N., Raittila, R., Harju, K., Lucas Revilla, Y. & Hännikäinen, M. (2021). Negotiating Ethics-in-Action in a Long-term Research Relationship with a Young Child. *Human Arenas*. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00216-z>
- Rydland, V., Grøver, V. & Lawrence, J. (2014). The potentials and challenges of learning words from peers in preschool: A longitudinal study of second language learners in Norway. I A. Cekaite, E. Teubal, S. Blum-Kulka & V. Grøver (red.), *Children's Peer Talk: Learning from Each Other* (s. 214–234). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139084536.015>
- Skalstad, I. (2021). *Naturen som arena for utforsking og læring av naturfaglege tema i barnehagen og i barneskulen*. Universitetet i Sørøst-Noreg.
- Smith, L. T. (2012). *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples* (2 utg., s. XV, 240). Zed Books.

- Spyrou, S. (2024). From extractivist practices and the child-as-data to an ethics of reciprocity and mutuality in empirical childhood research. *Childhood* (Copenhagen, Denmark), 31(1), 3–12. <https://doi.org/10.1177/09075682231220158>
- Tangen, S., Olsen, A. & Sandseter, E. B. H. (2022). A GoPro Look on How Children Aged 17–25 Months Assess and Manage Risk during Free Exploration in a Varied Natural Environment. *Education Science*, 12(5). <https://doi.org/10.3390/educsci12050361>
- Toulmin, S. (2001). *Return to reason*. Harvard University Press.
- Waters, P. & Waite, S. (2016). Toward an Ecological Approach to Ethics in Visual Research Methods with Children. I D. Warr, M. Guillemin, S. Cox & J. Waycott (red.), *Ethics and Visual Research Methods* (s. 117–127). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-54305-9_9
- White, E. J. (2016). A Philosophy of Seeing: The Work of the Eye/‘I’ in Early Years Educational Practice. *Journal of Philosophy of Education*, 50(3), 474–489. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12158>
- White, E. J. (2017). Video ethics and young children. *Video Journal of Education and Pedagogy*, 2(1), 1–2. <https://doi.org/10.1186/s40990-017-0012-9>
- White, E. J. (2020). *Seeing the World Through Children’s Eyes: Visual Methodologies and Approaches to Research in the Early Years*. Brill.